

ÚČETNÍ ZOBRAZENÍ DERIVÁTŮ

Doc. Ing. Petr Dvořák, Ph.D.

Fakulta financí a účetnictví

Vysoká škola ekonomická v Praze

dvorakp@vse.cz

Z hlediska účetního zobrazení je účelné celkový průběh derivátového obchodu rozdělit do tří fází:

1. **sjednání** derivátového kontraktu,
2. období **mezi sjednáním** derivátového kontraktu a jeho **ukončením**,
3. **ukončení** derivátového kontraktu.

V **rozvaze** se k okamžiku sjednání derivátového kontraktu účtuje o zaplacené **pořizovací ceně derivátu** na příslušných účtech derivátů souvztažně s bankovním účtem, prostřednictvím kterého probíhá vypořádání pořizovací ceny.

Z hlediska zobrazení derivátu v rozvaze v době sjednání je třeba rozlišovat mezi pevnými a opčními deriváty.

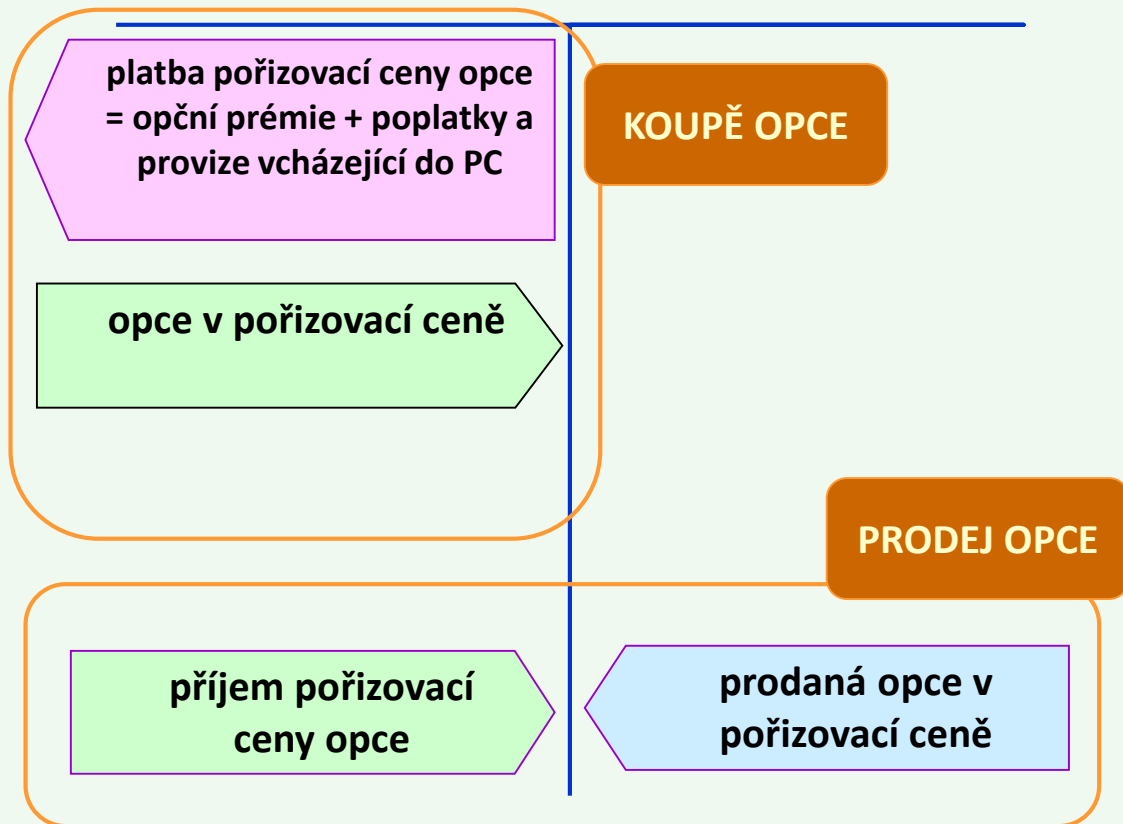
platba pořizovací
ceny

pevný derivátový
kontrakt v pořizovací
ceně

Pevné derivátové kontrakty (forwardy, futures, swapy) jsou obvykle sjednávány tak, že jejich hodnota při sjednání je nulová, neboli mezi oběma stranami neprobíhá v době sjednání žádná platba, tedy i pořizovací cena je nulová.

O pořizovací ceně se účtuje pouze v tom případě, kdy jsou se sjednáním spojeny určité náklady (poplatky, provize), které vcházejí do pořizovací ceny derivátu.

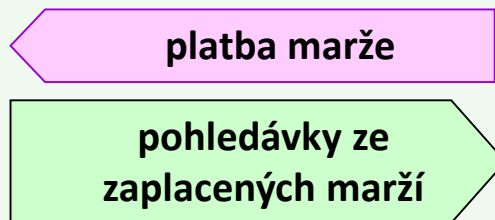
O zaplacené pořizovací ceně se účtuje na analytických účtech v rámci skupiny ***Jiné pohledávky a závazky*** dle jednotlivých druhů derivátů (forwardy, futures, swapy) a dále dle druhu podkladového nástroje (úvěrové, komoditní, akciové, měnové a úrokové).

Při **zakoupení opce** musí kupující obvykle zaplatit opční prémii plus event. poplatky spojené se sjednáním opce, což dohromady tvoří pořizovací cenu opce.

O zaplacené pořizovací ceně opce při nákupu opce se účtuje na vrub účtů ve skupině ***Jiné pohledávky a závazky***.

Při **prodeji opce** se o přijatých pořizovacích cenách za prodané opce účtuje analogicky ve prospěch těchto účtů.

Pokud je se sjednáním derivátu spojeno zaplacení marže sloužící ke krytí případných ztrát spojených se sjednaným kontraktem (typické je to pro deriváty vypořádávané prostřednictvím centrální protistrany), představují zaplacené marže pohledávky.

O maržích placených či přijatých v penězích se účtuje na rozvahových účtech ve skupině **Účty v bankách**, pokud se jedná o marže skládané u bank, resp. ve skupině **Jiné pohledávky a závazky** v případě marží skládaných u nebankovních subjektů.

SJEDNÁNÍ KONTRAKTU V DLOUHÉ POZICI

spotová cena
podkladového
nástroje

současná
hodnota
termínové ceny

SJEDNÁNÍ KONTRAKTU V KRÁTKÉ POZICI

současná
hodnota
termínové ceny

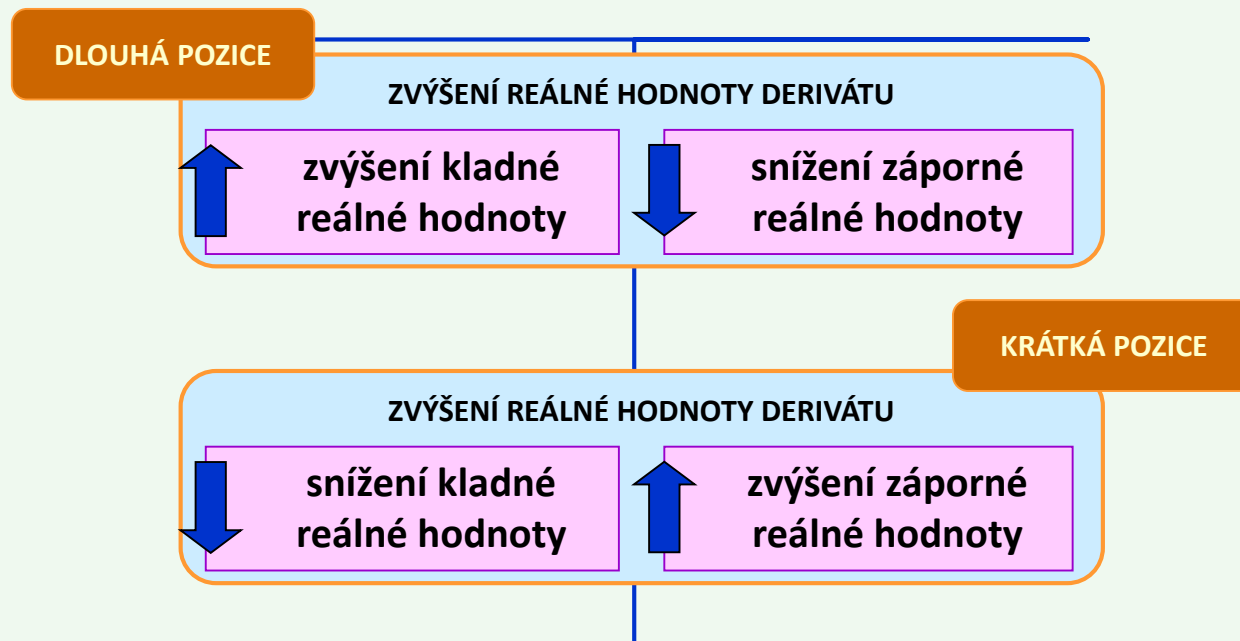
spotová cena
podkladového
nástroje

V době sjednání derivátů se všechny deriváty zachytí v podrozvaze, a to vždy jak v podrozvahových pohledávkách, tak i závazcích – z derivátu plyne současně vždy pohledávka i závazek:

- pohledávka na podkladový nástroj a závazek zaplatit za něj dohodnutou termínovou cenu v případě dlouhé pozice
- pohledávka na zaplacení termínové ceny a závazek dodat podkladový nástroj v případě krátké pozice

O derivátech se účtuje na **podrozvahových účtech** ve skupinách např. **Pohledávky a závazky z pevných termínových operací** a **Pohledávky a závazky z opcí** v analytickém členění na úrokové, měnové, akciové, komoditní a úvěrové deriváty. Souvztažný zápis se provádí na příslušné uspořádací účty.

Pohledávky a závazky z derivátů na **podrozvahových účtech** se v průběhu doby do splatnosti přeceňují.

V průběhu doby do splatnosti kontraktu jsou deriváty oceňovány v rozvaze reálnou hodnotou.

Reálná hodnota derivátu se stanoví jako tržní cena vyhlášená ke dni stanovení reálné hodnoty. Pokud je derivát kótován na tuzemské nebo zahraniční burze, rozumí se tržní cenou cena na tomto trhu, za kterou se na něm v okamžiku ocenění obchoduje. V případě, že veřejný trh k okamžiku ocenění nepracuje, použije se cena platná poslední pracovní den, který předchází okamžiku ocenění. Není-li k dispozici tržní cena, použije se pro ocenění derivátu kvalifikovaný odhad. Stanovení tržní ceny derivátu nebo jeho komponentů kvalifikovaným odhadem může účetní jednotka odvodit z podobného derivátu nebo jeho komponentů, pro které je tržní cena známa.

Souvztažný dopad změn reálných hodnot se liší podle účelu využití derivátů.

Deriváty k obchodování

Zajišťovací deriváty

Deriváty k obchodování jsou deriváty, které nesplňují podmínky pro zajišťovací deriváty nebo přestanou splňovat tyto podmínky.

Účetní jednotka může stanovit, že bude o všech derivátech účtovat jako o derivátech k obchodování.

Změny reálné hodnoty derivátů k obchodování, se účtují jako finanční náklad nebo finanční výnos na účtech skupiny **Finanční náklady**, resp. **Finanční výnosy**

Cílem zajišťovacího účetnictví je vykazovat v účetních závěrkách dopady činností účetní jednotky v oblasti řízení rizik, kdy účetní jednotka využívá finanční nástroje k řízení své expozice vůči konkrétním rizikům, jež by mohla ovlivnit hospodářský výsledek. Cílem tohoto přístupu je uvést souvislosti zajišťovacích nástrojů, na které se zajišťovací účetnictví vztahuje, a umožnit tak lépe pochopit jejich účel a dopad.

Zajišťovací deriváty - jako zajišťovací může být označen derivát oceňovaný reálnou hodnotou do zisku nebo ztráty, kromě některých vystavených opcí (způsobilé zajišťovací nástroje).

Kritéria pro využití zajišťovacího účetnictví

Zajišťovací účetnictví lze použít pro zajišťovací vztah pouze tehdy, pokud jsou splněna všechna následující kritéria:

a) zajišťovací vztah sestává pouze ze způsobilých zajišťovacích nástrojů a způsobilých zajištěných položek;

Způsobilé zajištěné položky

- vykázané aktivum nebo závazek, nezaúčtovaný závazný příslib, očekávaná transakce nebo čistá investice do zahraniční jednotky.
- zajištěná položka musí být spolehlivě ocenitelná,
- je-li zajištěnou položkou očekávaná transakce (nebo některá její složka), musí být tato transakce vysoce pravděpodobnou.

b) na počátku zajišťovacího vztahu **existuje formální určení a zdokumentování zajišťovacího vztahu, cílů účetní jednotky v oblasti řízení rizik a strategie při realizaci zajištění**. Tato dokumentace musí zahrnovat identifikaci zajišťovacího nástroje, zajištěné položky, povahu rizika, proti němuž se zajišťuje, a způsob jakým bude účetní jednotka posuzovat, zda zajišťovací vztah splňuje požadavky na efektivnost zajištění (včetně analýzy zdrojů neefektivnosti zajištění a toho, jak účetní jednotka určuje zajišťovací poměr).

c) zajišťovací vztah splňuje všechny následující **požadavky na efektivnost zajištění**:

- i) mezi zajištěnou položkou a zajišťovacím nástrojem existuje *ekonomický vztah*
- ii) *dopad úvěrového rizika* není rozhodujícím faktorem pro změny hodnoty vyplývající z tohoto ekonomického vztahu a
- iii) *zajišťovací poměr daného zajišťovacího vztahu je stejný jako poměr množství zajištěné položky, který účetní jednotka skutečně zajišťuje, a množství zajišťovacího nástroje, který účetní jednotka skutečně používá k zajištění tohoto množství zajištěné položky*. Toto určení však nesmí odrážet nerovnováhu mezi váhou přisouzenou zajištěné položce a váhou přisouzenou zajišťovacímu nástroji, která by způsobovala neefektivnost zajištění (bez ohledu na to, zda byla zaúčtována, či nikoli), jež by mohla vést k účetnímu výsledku, který by nebyl v souladu s účelem zajišťovacího účetnictví.

Existují tři typy zajišťovacího vztahu:

- a) **zajištění reálné hodnoty:** zajištění expozice vůči riziku změn reálné hodnoty aktiva nebo závazku nebo nezaúčtovaného závazného příslibu nebo části jakékoli takové položky, které jsou důsledkem konkrétního rizika a které mohou ovlivnit hospodářský výsledek - změny v reálné hodnotě zajišťovacích derivátů jsou účtovány do nákladů či výnosů;
- b) **zajištění peněžních toků:** zajištění expozice vůči riziku variability peněžních toků, které plynou z konkrétního rizika spojeného se všemi vykázanými aktivy nebo závazky nebo s nějakou jejich složkou (jako jsou veškeré nebo některé budoucí platby úroků z dluhu s proměnlivou úrokovou sazbou) nebo s vysoce pravděpodobnou očekávanou transakcí a mohou ovlivnit hospodářský výsledek - změny v reálné hodnotě zajišťovacích derivátů odpovídající zajištěným rizikům jsou účtovány na rozvahových účtech;
- c) **zajištění čisté investice do zahraniční jednotky,** jak je definována ve standardu IAS 21 - změny v reálné hodnotě zajišťovacích derivátů odpovídající měnovému riziku jsou účtovány na rozvahových účtech.

Finanční deriváty vykazované jako deriváty k obchodování:

(mil. Kč)	31. 12. 2018		31. 12. 2017		31. 12. 2018		31. 12. 2017	
	Nominální hodnota		Nominální hodnota		Reálná hodnota		Reálná hodnota	
	Aktiva	Závazky	Aktiva	Závazky	Kladná	Záporná	Kladná	Záporná
Úrokové nástroje								
Úrokové swapy	951 131	951 131	817 281	817 281	7 669	8 201	7 293	8 108
Úrokové forwardy a futures*	24 163	24 163	84 251	84 251	2	14	1	9
Úrokové opce	40 772	40 772	27 209	27 209	122	122	50	50
Celkem úrokové	1 016 066	1 016 066	928 741	928 741	7 793	8 337	7 344	8 167
Měnové nástroje								
Měnové swapy	365 194	365 141	323 477	322 592	1 511	1 471	2 390	1 535
Cross currency swapy	174 577	174 558	150 380	150 573	4 575	4 202	3 894	3 516
Měnové forwardy	112 795	114 368	91 657	93 673	954	921	511	2 161
Nakoupené opce	66 963	66 780	61 065	61 322	1 418	0	1 283	0
Prodané opce	66 780	66 963	61 322	61 065	0	1 418	0	1 283
Celkem měnové	786 309	787 810	687 901	689 225	8 458	8 012	8 078	8 495
Ostatní nástroje								
Forwardy na emisní povolenky	11 058	11 184	3 646	3 836	1 842	1 969	217	407
Komoditní forwardy	4 420	4 420	3 661	3 661	69	65	109	106
Komoditní swapy	15 891	15 891	10 784	10 784	933	919	464	456
Nakoupené komoditní opce	377	377	36	36	26	0	0	0
Prodané komoditní opce	377	377	36	36	0	26	0	0
Celkem ostatní	32 123	32 249	18 163	18 353	2 870	2 979	790	969
Celkem	1 834 498	1 836 125	1 634 805	1 636 319	19 121	19 328	16 212	17 631

* Reálné hodnoty zahrnují pouze forwardy, u futures Skupina skládá finanční prostředky na maržový účet, z něhož jsou na denní bázi vypořádávány změny reálných hodnot a pohledávky z těchto maržových účtů jsou vykázány v ostatních aktivech.

Finanční deriváty vykazované jako zajišťovací:

(mil. Kč)	31. 12. 2018		31. 12. 2017		31. 12. 2018		31. 12. 2017	
	Nominální hodnota		Nominální hodnota		Reálná hodnota		Reálná hodnota	
	Aktiva	Závazky	Aktiva	Závazky	Kladná	Záporná	Kladná	Záporná
Cross currency swap pro zajištění peněžních toků	44 754	43 058	54 079	51 677	1 590	177	2 366	111
Forwardy na akcie pro zajištění peněžních toků	53	54	52	52	1	0	2	0
Úrokové swapy pro zajištění reálné hodnoty	910 922	910 923	697 928	697 928	10 538	9 277	10 697	10 078
Úrokové swapy pro zajištění reálné hodnoty portfoliově zajišťovaných položek	37 100	37 100	29 300	29 300	430	215	343	140
Celkem	992 829	991 135	781 359	778 957	12 559	9 669	13 408	10 329

- pokud **realizace derivátu probíhá dodáním podkladového nástroje**, kterým je rozvahové aktivum či závazek oceňovaný reálnou hodnotou, reálná hodnota derivátu se odúčtuje z účtů ve skupině ***Jiné pohledávky a závazky*** na příslušný účet používaný pro ocenění tohoto podkladového aktiva či závazku. Reálná hodnota derivátu plus cena, za kterou bude kontrakt realizován, dává dohromady aktuální spotovou cenu. To znamená, že v okamžiku realizace kontraktu bude podkladový nástroj zaúčtován v aktuální spotové ceně;
- v případě **realizace opce** se na příslušném účtu podkladového nástroje účtuje ve sjednané realizační ceně zvýšené o vnitřní hodnotu opce, která se odúčtuje z účtů ve skupině ***Jiné pohledávky a závazky***. Pokud reálná hodnota opce zahrnuje i časovou hodnotu (to může nastat zejména v případě realizace americké opce před dnem splatnosti opce), ta se odúčtuje na účet výnosů (v případě prodané opce) nebo nákladů (v případě zakoupené opce);
- v případě, že **nedojde k realizaci opce**, je v den splatnosti opce její reálná hodnota zachycená na účtu ve skupině ***Jiné pohledávky a závazky*** odúčtována na účet výnosů (což je v případě prodané opce), popř. nákladů (v případě zakoupených opcí);
- **v ostatních případech** – což může být finanční vypořádání v době splatnosti derivátového kontraktu, vyrovnání prostřednictvím zrcadlové pozice, prodej či postoupení – se o přijatém plnění účtuje na příslušných účtech, kde se účtovalo o změnách reálných hodnot derivátů.

EVROPSKÁ UNIE
Evropské strukturální a investiční fondy
Operační program Výzkum, vývoj a vzdělávání

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons
Uveďte původ – Zachovejte licenci 4.0 Mezinárodní.

